

УДК 378. 147:614.253

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
МЕДИЧНИХ СЕСТЕР НА ОСНОВІ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИХ ТА ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

Лукащук І.М.

аспірант кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки,
Хмельницький національний університет, викладач хімії базового
медичного коледжу, Україна, Рівне

У статті розглядаються загальнонаукові трактування понять "модель" і "моделювання" та підходи педагогів-дослідників до їх тлумачення, розкрито основні вимоги до розробки моделей. На основі реалізації міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін у медичному коледжі запропоновано авторську модель процесу формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер. Спроектована модель має такі структурні компоненти: цільовий, змістово-процесуальний, інтеграційний, результативно-оцінний. Подається коротка характеристика зазначених структурних компонентів моделі. Результатом реалізації розробленої моделі є сформованість інтегрованих фахових компетенцій майбутніх медичних сестер в процесі вивчення хіміко-біологічних дисциплін.

Ключові слова: модель, медичні сестри, компетентність, міжпредметні зв'язки, хіміко-біологічні дисципліни.

Лукащук И.Н. Модель формирования профессиональной компетентности будущих медицинских сестер на основе межпредметных связей химико-биологических и профессиональных дисциплин / аспирант кафедры социальной работы и социальной педагогики, Хмельницкий национальный университет,

преподаватель химии базового медицинского колледжа, Украина, Ровно.

В статье рассматриваются общенаучные трактовки понятий "модель" и "моделирование", а также подходы педагогов-исследователей к их толкования, раскрыты основные требования к разработке моделей. На основе реализации межпредметных связей химико-биологических и специальных дисциплин в медицинском колледже предложена авторская модель процесса формирования профессиональной компетентности будущих медицинских сестер. Спроектированная модель имеет следующие структурные компоненты: целевой, содержательно-процессуальный, интеграционный, результативно-оценочный. Дается краткая характеристика указанных структурных компонентов модели. Результатом реализации разработанной модели является сформированность интегрированных профессиональных компетенций будущих медицинских сестер в процессе изучения химико-биологических дисциплин.

Ключевые слова: модель, медицинские сестры, компетентность, межпредметные связи, химико-биологические дисциплины.

I. Lukashchuk Model of formation of professional competence of future nurses based on interdisciplinary connections biological-chemical and professional disciplines / postgraduate student of social work and social pedagogy department in Khmelnytsky National University, chemistry teacher of base medical college, Ukraine, Rivne.

The article considers general scientific interpretation of the concepts of "model" and "modeling" and approaches pedagogues-researchers to their interpretation, the basic requirements for developing models. Based on the implementation of interdisciplinary connections of chemical-

biological and professional disciplines in medical college we offered our model of formation of professional competence of future nurses. Designed model has the following structural components: targeted, content-procedural, integration, result-evaluation. Here is filed brief characteristic of these structural components of the model. Result of implementation of the developed model is the formation of integrated professional competence of future nurses in the study of chemical and biological disciplines.

Keywords: model, nurses, competence, interdisciplinary connection, chemical and biological disciplines.

Вступ. Формування професійної компетентності сучасної медичної сестри лежить у площині розуміння сестринської справи. Дж. Травелбі [1] вказує, що сестринська справа є міжособистісним процесом, в якому професійна практикуюча медична сестра надає допомогу індивіду, сім'ї чи спільноті у запобіганні хвороби і стражданням або боротьбі з ними і, якщо необхідно, підтримує пацієнта морально, допомагаючи йому не втратити сенсу існування. Саме на підготовку медичної сестри наділеної такими якостями і направлена модернізація медичної освіти, а компетентнісний підхід, котрий являється методологічною основою розробки нинішньої освітньої стратегії і тактики медичних навчальних закладів, вимагає адекватного теоретичного осмислення. В даному випадку моделювання як метод пізнання та трансформації класичної освітньої парадигми у компетентнісну дозволяє представити компетентнісний підхід на основі міжпредметних зв'язків не як виокремлено педагогічне явище, а як завершене, що починається постановкою мети і закінчується отриманням кінцевого результату.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні моделювання педагогічного процесу досліджували О.Є. Антонова, А.М. Алексюк, О.С. Березюк, І.Д. Бех, В.І. Бондар, Г.Г. Ващенко, С.С. Вітвицька, О.П. Рудницька, С.У. Гончаренко, О.М. Пехота, С.О. Сисоєва, О.Г. Ярошенко та інші. Що стосується підготовки медичної сестри в Україні то нами проаналізовані дисертаційні роботи останніх років, серед котрих дослідження Л.О. Борисюк, М.І. Данюк, М.Р. Демянчука, І.В. Радзієвської, З.П. Шарлович в яких представлені різні підходи до проведення моделювання процесу підготовки в тому числі на засадах компетентнісного підходу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-педагогічної літератури вказує, що на сучасному етапі питання формування фахової компетентності медичної сестри є актуальним. Проте серед публікацій науковців моделювання процесу формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін висвітлено ще недостатньо.

Тому **метою статті** є представлення та аналіз розробленої авторської моделі формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін.

Основний зміст статті. Вирішення проблеми формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі вивчення предметів хіміко-біологічного циклу («Хімія», «Медична хімія», «Біологія», «Медична біологія») в умовах реалізації міжпредметних зв'язків вимагає розроблення та реалізації структурно-функціональної моделі, котра спрямована на створення ґрунтовної бази хіміко-біологічних знань, умінь та навичок майбутніх медичних сестер як підвалин хіміко-біологічних компетенцій у їх взаємозв'язку із

майбутньою професійною діяльністю. Тому для розробки дієвої моделі варто чітко розуміти сутність основних дефініцій, а саме “модель” і “моделювання”.

Модель (франц. Modele від лат. Modulus – міра, мірило, зразок): предмет, явище, система (опис, схема, графік, макет, форма), що за певних умов виступають у значенні замітника чи представника якогось іншого предмета, явища та системи; наукове поняття, пов'язане з методом моделювання [2, с.66]. В іншому словнику [3] знаходимо, що “модель” трактується як речова, знакова або уявна система, що відтворює принципи внутрішньої організації та функціонування, а також певні властивості, ознаки чи характеристики об'єкта дослідження, безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене або недоцільне. Аналогічне за суттю тлумачення знаходимо у В.Ю.Бикова, модель – це деякий опис системи, що характеризує такі її особливості, які відображають цілі побудови та використання моделі [4, с.8]. Нам найбільш імпонує тлумачення, що подається для педагогічних досліджень [5], котре подається як уявна чи матеріально реалізована система, яка адекватно відображає предмет дослідження і здатна замінити його так, що вивчення моделі сприяє отриманню нової інформації про цей предмет.

Дефініція “моделювання” (від франц. modeler – ліпити, формувати) в словнику іншомовних слів Мельничука [6] трактується як метод дослідження явищ і процесів, що ґрунтується на заміні конкретного об'єкта досліджень (оригінала) іншим, подібним до нього (моделлю). У Вікіпедії [7] педагогічне моделювання представлено як дослідження педагогічних об'єктів (явищ) за допомогою моделювання понятійних, процесуальних, структурно-змістових і концептуальних характеристик й окремих “сторін” навчально-виховного процесу в межах топічно визначеного соціокультурного простору на

загальноосвітньому, професійно орієнтованому або іншому рівнях. Тут же визначено та розтлумачено структурианти поняття: мета, об'єкт, предмет. У дидактиці моделювання визначають як “засіб висвітлення структурних елементів і зв'язків між ними, пізнання закономірностей дидактичного процесу” [8, с.3]. Розуміння змісту поняття “модель” і “моделювання” у педагогіці є вагомими і водночас складними інструментами, тому що вони запозичені із інших галузей знань. Зважаючи на це Є. Лодатко зазначає, що вони мають “особливості, природа яких ґрунтується на нечіткості, розпливчастості педагогічних понять” [9]. Н. Боярчук підтверджує [10, с. 88] про те, що результати термінологічного аналізу вказують на глибину розуміння поняття “модель” яку розуміють:

1) у широкому значенні: як систему, що мисленнєво уявляється або матеріально реалізується і, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна заміщати його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт;

2) у вузькому значенні: зображення певного явища за допомогою іншого, більш вивченого, яке легше зрозуміти;

3) як спрощені теорії, що дозволяють вивчати взаємозв'язки між різними індикаторами в суспільстві;

4) як схему, графік будь-якого об'єкта, процесу або явища, що використовується як його спрощена заміна.

Підсумовуючи варто зауважити про чітке акцентування інформаційної природи моделі, її багатогранність та широту використання незважаючи на різноманітність трактування. Беручи це до уваги під моделлю формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків ми розуміємо системокомплекс складових, що реалізує формування у процесі навчання хіміко-біологічних дисциплін в майбутньої медичної сестри

системи знань, умінь і навичок, які забезпечать в майбутньому виконання покладених на неї професійних функцій і завдань.

До побудови моделей висуваються такі вимоги:

- у модель має бути включена мінімальна, але достатня кількість параметрів;

- між об'єктними галузями встановлюються суттєві зв'язки;

- складові теоретичної моделі повинні бути пов'язані з реальними ефектами, що можуть бути практично зафіксованими (Н. В. Кузьміна) [11].

Окрім цих вимог ми вважаємо доцільним прислухатися до рекомендацій З.П. Шарлович котра вказує на доцільність врахування соціального замовлення у побудові моделі формування професійно-педагогічної компетентності медичних сестер. Соціальне замовлення медичної сестри продиктоване реорганізацією медичної галузі та переходу на рівневу систему надання первинної, вторинної та третинної медичної допомоги, де 85% складатиме первинна медико-санітарна допомога [12, с. 99]

Виходячи із цього та спираючись на завдання нашого дослідження в підвалини структури моделі покладено такі умовиводи:

- опанування знаннями, уміннями та навичками, котрі передбачені змістом навчальних планів та програм хіміко-біологічних дисциплін у медичному коледжі на засадах міжпредметності є одним із етапів процесу опанування хіміко-біологічних компетенцій, які являються складовими фахової компетентності майбутньої медичної сестри;

- використання у хіміко-біологічній підготовці майбутніх медичних сестер професійно-спрямованих завдань та ситуаційних задач, котрі пов'язані з медичною теорією та практикою;

- забезпечення у підготовці майбутніх медичних сестер формування дослідницьких умінь на заняттях з хімічних і біологічних дисциплін;

- створення інформаційного середовища для забезпечення фахової компетентності майбутніх медичних сестер в коледжі.

Нами розроблено модель реалізації міжпредметних зв'язків у професійно спрямованій хіміко-біологічній підготовці медичних сестер, котра не нівелює існуючу загальноосвітню модель хіміко-біологічної підготовки, а активізує освітній потенціал хіміко-біологічної освіти студентів медсестринських відділень медичних навчальних закладів. Метою розробленої нами моделі є підвищення якості підготовки студентів медсестринських відділень до застосування хіміко-біологічних знань, умінь та навичок у майбутній професійній діяльності. Використання розробленої моделі дає можливість підвищити рівень успішності навчання майбутніх медичних сестер, при цьому, в основу моделі закладено судження про фундаментальний характер хіміко-біологічних дисциплін у процесі підготовки майбутніх медичних сестер та їх професійне спрямування.

У створеній моделі (див. рис. 1) яка представлена логікоструктурною схемою передбачено такі структурні складові: мета, завдання, принципи, хіміко-біологічної освіти; навчальні дисципліни, що забезпечують хіміко-біологічну та закладають підвалини фахової освіти; форми, методи та засоби навчання; інтегровані фахові знання, уміння й навички, що формуються як симбіоз хіміко-біологічних та фахових знань та вмінь; критерії та рівні сформованості інтегрованих знань та умінь в аспекті використання хіміко-біологічного апарату; педагогічні умови, котрі забезпечують ефективність реалізації професійної спрямованості хіміко-біологічної освіти; кінцевий результат освіти. У запропонованій нами моделі, на

нашу думку, ураховано всі основні аспекти освітнього процесу: зміст освіти, управлінські, інформаційно-методичні, навчально-технологічні, оцінювальні й рефлексивні аспекти діяльності викладача та навчальну діяльність студента-медика. Представлена модель є відкритою, і за потреби кожен структурний її компонент може бути відкоригований залежно від об'єктивних обставин. Структурні складові моделі пов'язані між собою і утворюють компоненти: цільовий, змістово-процесуальний, інтеграційний, результативно-оцінний. Для повноти бачення моделі і розуміння взаємозв'язків між основними компонентами хочемо зауважити, що модель реалізації міжпредметних зв'язків у процесі навчання хіміко-біологічних дисциплін майбутніх медичних сестер напрямлена на конструювання освітнього процесу в якому на перший план виступає інформація про зміст фахової підготовки, котрий як матриця відбивається на змісті хіміко-біологічної підготовки. Під професійною підготовкою медичної сестри ми розуміємо сукупність спеціальних знань, навичок і умінь окреслених освітньо-кваліфікаційною характеристикою, соціально-значущих якостей медсестри, що дозволяють ефективно виконувати професійні обов'язки, котрі окреслені посадовою інструкцією медичної сестри. Невід'ємною складовою професійної підготовки медичної сестри є фундаментальна, зокрема хіміко-біологічна. Під хіміко-біологічною підготовкою розуміємо освітній процес, що здійснюється в ході вивчення хіміко-біологічних дисциплін на всіх рівнях неперервної освіти, при якому відбувається не тільки засвоєння певної сукупності хіміко-біологічних знань та вмінь, але й розвиток клінічного мислення студентів, формування їх моральної та духовної культури. З огляду на це коротко охарактеризуємо кожен блок.

Цільовий компонент моделі відображає мету, особливості хіміко-біологічної підготовки і завдання досліджуваного процесу. Метою є

забезпечення професійної підготовки майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін в медичному коледжі. Поставлена мета реалізується в завданнях, які визначаються з урахуванням структури та змісту поняття “професійна компетентність майбутньої медичної сестри”. Досягнення мети передбачає вибір стратегії, її основою у нашому випадку виступає орієнтація на між предметні зв'язки.

Змістово-процесуальний компонент моделі знаходиться в тісному взаємозв'язку із іншими та відображає принципи, зміст та вибір форм, методів і засобів навчання. Змістовні принципи (науковості, систематичності, доступності, свідомості, творчої активності, фахової спрямованості навчання, міжпредметності) складають основу процесу формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри у процесі навчання хіміко-біологічних дисциплін в медичному коледжі. Змістом теоретичного навчання є засвоєння знань дисциплін хіміко-біологічного циклу. Під час практичних занять відбувається формування практичних умінь і навичок, яке проходить як в навчальному закладі, так і в позааудиторній діяльності. Для опанування хіміко-біологічних компетенцій як основи професійної компетентності майбутніх медичних сестер передбачено традиційні форми навчання (лекція, семінари, практичні та лабораторні заняття) та інноваційні (проблемно-інтегративне заняття-гра, дослідницьке практичне заняття). Цей компонент моделі реалізується шляхом взаємопов'язаної діяльності викладача і студентів.

Інтеграційний компонент розкриває складові хіміко-біологічної підготовленості (знаннява, операційна, професійна) та відображає інтегровані знання, навички та уміння (знання постановки хіміко-біологічного та медичного експерименту, використання хіміко-біологічного інструментарію для розв'язання фахових завдань;

володіння хіміко-біологічними знаннями для формування професійних якостей). В цілому інтеграційний компонент розкриває інтегрований підхід до підготовки майбутньої медичної сестри з використанням внутрішньо дисциплінарних та міждисциплінарних зв'язків, що на думку О. Мацієвського є не лише основою формування системних знань студентів, а й провідним засобом інтелектуально-творчого та професійно-особистісного розвитку майбутнього фахівця [13].

Результативно-оцінний компонент взаємопов'язаний з іншими компонентами і характеризує ступінь досягнення поставленої мети. Він включає систему критеріїв (якість знань з хіміко-біологічних дисциплін з їх перенесенням на фахові дисципліни; здатність до застосування отриманих умінь у процесі розв'язування хіміко-біологічних задач медичного змісту; вміння використовувати хіміко-біологічні знання для вирішення медичних проблем у майбутній професійній діяльності) і рівнів формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри (високий, середній, низький).

Ефективна реалізація запропонованої структурно-змістовної моделі передбачає необхідність виділення сукупності педагогічних умов. Їх виділення здійснювалося виходячи з теоретичного аналізу сутності, особливостей, структури професійної компетентності. Тому нами визначено комплекс таких педагогічних умов:

- 1) Забезпечення формування дослідницьких умінь майбутніх медичних сестер на заняттях з хімічних і біологічних дисциплін;
- 2) Використання міжпредметних зв'язків у формуванні фахової компетентності майбутніх медичних сестер;
- 3) Впровадження у хіміко-біологічну підготовку майбутніх медичних сестер професійно-спрямованих завдань та ситуаційних задач;

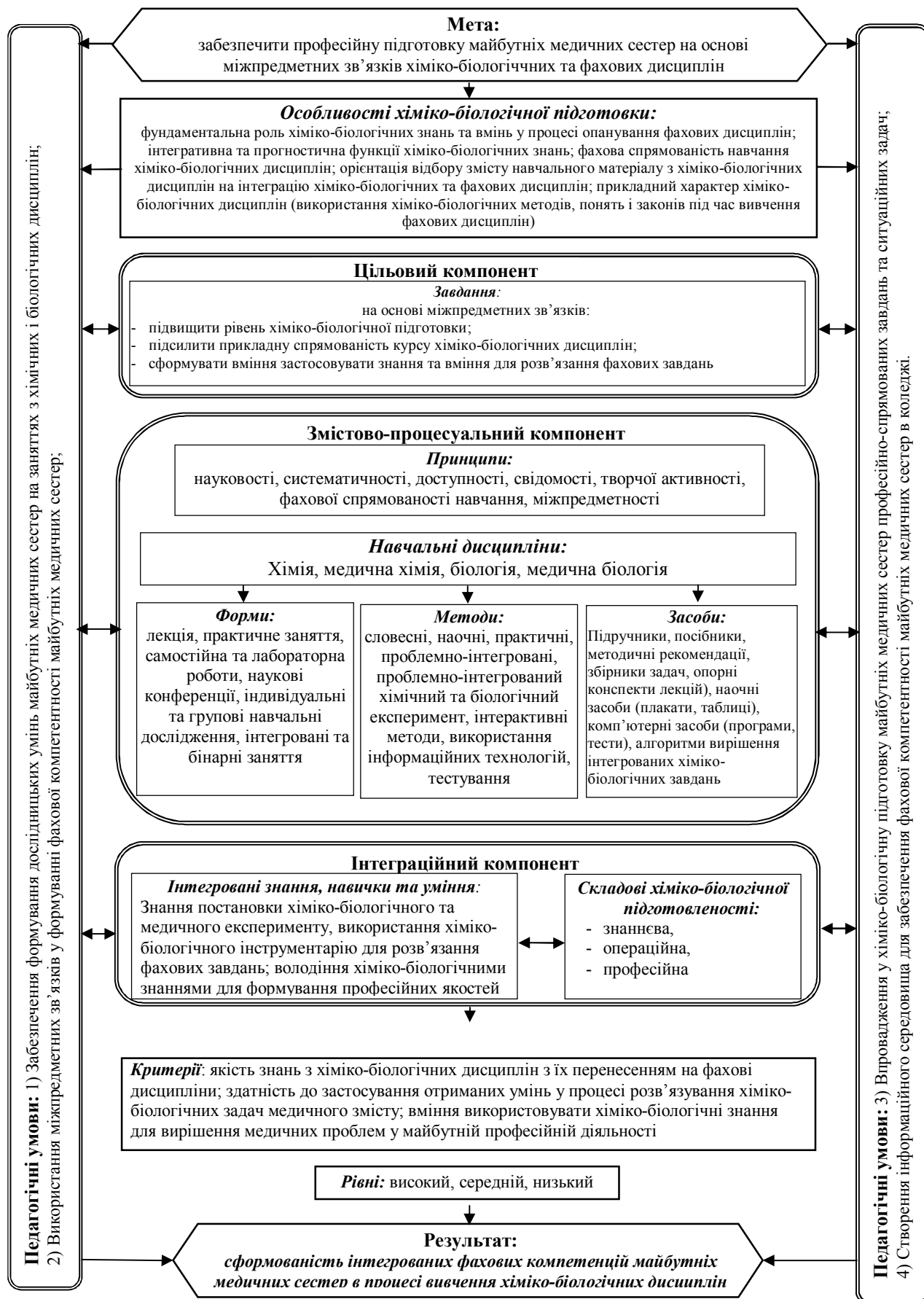

Рис. 1. Логіко-структурна схема моделі формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін

4) Створення інформаційного середовища для забезпечення фахової компетентності майбутніх медичних сестер в коледжі.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні **ВИСНОВКИ:**

1. Розробка структурної моделі формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі міжпредметних зв'язків хіміко-біологічних та фахових дисциплін дозволила ґрунтовно вивчити закономірні зв'язки між структурними та функціональними характеристиками досліджуваного процесу.

2. В умовах реформування медичної освіти реалізація запропонованої моделі дозволить підготувати конкурентоспроможних медичних сестер, творчих особистостей, здатних до самореалізації, професійного зростання та мобільності.

Перспективи подальших розвідок полягають у детальному аналізі результатів реалізації розробленої моделі у освітньому процесі медичного коледжу.

Література:

1. Travelbee J. *What happened to sympathy?* / J. Travelbee // *American Journal of Nursing*. – 1964/ – №64(1), С/ 68-71
2. *Українська Радянська енциклопедія // Лексика – українські енциклопедії та словники: Leksika.com.ua. [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/11560304/ure/model>*
3. *Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров // А. М. Прохоров. – М.: Сов. энциклопедия, 1986. – 1600 с.*
4. *Быков В.Ю., Мартынов А.Н. Экономико-математические модели управления в просвещении / Под. ред. В.П. Смирнова. – Томск; Изд-во Том. ун-та, 1988. – 208 с.*

5. Методи педагогічних досліджень // Педагогіка. [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/172/5401.html>
6. Словник іншомовних слів Мельничука // Словопедія. [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/42/53404/286283.html>
7. Педагогічне моделювання // Вікіпедія [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>
8. Чепелев В.И., Подласый И.П. Модели обучения // Программированное обучение: Межведомственный науч. сб. – К.: Вища школа, 1975. – Вып. 12. – С.3-10.
9. Лодатко Є. О. Моделювання в педагогіці: точки відліку [електронний ресурс] / Є. О. Лодатко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку: е-жур-нал. – 2010. – Вип. № 1. – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2
10. Боярчук Н. Модель формування професійної компетентності майбутніх економістів [електронний ресурс] / Надія Боярчук // Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – Полтава, 2013. – Вип. № 1(65). – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pena/2013_1/Boyarch.pdf
11. Кузьмина Ю.О. Компетентностный подход в образовательном процессе высшей школы / Ю.О. Кузьмина // Высшее образование сегодня. – 2010. – № 11. – С. 22-23.
12. Шарлович З.П. Формування професійно-педагогічної компетентності медичних сестер сімейної медицини в процесі фахової підготовки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” [Електронний ресурс] / З. П. Шарлович; Житомирський державний університет

імені Івана Франка. – Житомир, 2015. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/18684/1/dys_Sharlovych.pdf

13. Мацієвський О.Е. Підготовка студентів до реалізації міждисциплінарних зв'язків / О.Е. Мацієвський, В.М. Кашпор, В. П.Мацієвська // Вісник Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Педагогічні науки. – 2000. – Вип. 5. – С. 17–20.

References:

1. Travelbee J. What happened to sympathy? / J. Travelbee // *American Journal of Nursing*. – 1964/ – №64(1), С/ 68-71

2. *Ukrajinsjka Radjansjka encyklopedija // Leksyka – ukrajinsjki encyklopediji ta slovnyky: Leksika.com.ua. [elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <http://leksika.com.ua/11560304/ure/model>*

3. *Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar / gl. red. A.M. Prokhorov // A.M. Prokhorov. – M.: Sov. entsiklopediya, 1986. – 1600 s.*

4. *Bykov V.Yu., Martynov A.N. Ekonomiko-matematicheskie modeli upravleniya v prosveshchenii / Pod. red. V.P. Smirnova. – Tomsk; Izd-vo Tom. un-ta, 1988. – 208 s.*

5. *Metody pedagogichnykh doslidzhenj // Pedagoghika. [elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <http://readbookz.com/book/172/5401.html>*

6. *Slovnok inshomovnykh sliv Meljnychuka // Slovopedija. [elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <http://slovopedia.org.ua/42/53404/286283.html>*

7. *Pedagoghichne modeljuvannja // VikipediJa [elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu: <https://uk.wikipedia.org>*

8. *Chepelev V.I., Podlasyy I.P. Modeli obucheniya // Programmirovannoe obuchenie: Mezhhvedomstvennyy nauch. sb. – K.: Vishcha shkola, 1975. – Vyp. 12. – S.3-10.*

9. *Lodatko Je. O. Modeljuvannja v pedagoghici: tochky vidliku [elektronnyj resurs] / Je. O. Lodatko // Pedagoghichna nauka: istorija,*

- teorija, praktyka, tendenciji rozvytku: e-zhur-nal. – 2010. – Vyp. № 1. – Rezhym dostupu: http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2*
10. *Bojarchuk N. Modelj formuvannja profesijnoi kompetentnosti majbutnikh ekonomistiv [elektronnyj resurs] / Nadija Bojarchuk // Pedagoghichni nauky: Zbirnyk naukovykh pracj. – Poltava, 2013. – Vyp. № 1(65). – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pena/2013_1/Boyarch.pdf*
11. *Kuzmina Yu. O. Kompetentnostnyy pokhod v obrazovatelnom protsesse vysshey shkoly / Yu. O. Kuzmina // Vysshee obrazovanie segodnya. – 2010. – № 11. – S. 22-23.*
12. *Sharlovych Z.P. Formuvannja profesijno-pedagoghichnoi kompetentnosti medychnykh sester simejnoji medycyny v procesi fakhovoji pidgotovky: dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk: spec. 13.00.04 “Teorija i metodyka profesijnoi osvity” [Elektronnyj resurs] / Z. P. Sharlovych; Zhytomyrsjkyj derzhavnyj universytet imeni Ivana Franka. – Zhytomyr, 2015. – Rezhym dostupu: http://eprints.zu.edu.ua/18684/1/dys_Sharlovych.pdf*
13. *Macijevs'kyj O.E. Pidgotovka studentiv do realizaciji mizhdyscyplinarnykh zv'jazkiv / O.E. Macijevs'kyj, V. M.Kashpor, V. P.Macijevs'ka // Visnyk Zhytomyrs'kogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Ivana Franka. Ser.: Pedagoghichni nauky. – 2000. – Vyp. 5. – S. 17–20.*